

KINCSEK AZ ESTERHÁZY PÉTER ÉS GITTA KÖNYVTÁRBÓL

„A haza legjobb definíciója a könyvtár” – Esterházy Péter ezt az Elias Canetti-idézetet választotta mottónak az *1 nagyon szép könyv avagy a csúnya könyv dicséretéhez*, amelyet az Országos Széchényi Könyvtár fennállásának kétszázadik évfordulójára írt.

Szöveg: Forgách Kinga

H

—Hogy mit jelentettek számára a könyvek, az talán ebből az esszéjéből rajzolódott ki a legjobban; őt a könyv mint könyv, azaz mint olvasható, birtokolható, a hagyományhoz tartozó tárgy érdekelte, míg a vizuális vagy kultúrtörténeti értékei kevésbé foglalkoztatták: „...én hétköznappárti vagyok, az olvasást nem ünnepek tekintem, hanem egyszerű napi szükségszerűségnek – és azután persze minden másnak, munkának, kéjnek, luxusnak, tanulásnak, és így tovább, ünnepek.” De milyen könyvtára volt Esterházy Péternek? Vajon felfedezhető-e kapcsolat az írásaiban rejlő sűrű intertextuális háló és az általa birtokolt, forgatott könyvek között? Milyen magyar és világirodalmi kötetek sorakoztak a polcán, és milyen írók dedikálták neki a könyveiket? Ennek jártunk utána.

Tavaly áprilisban, Esterházy Péter születésének 70. évfordulóján jelentette be a család, hogy az evangélikus

egyháznak adományozzák az Esterházy Péter és Gitta Könyvtárat, amely négyszáz folyóméternyi könyvből, megközelítőleg 12-13 ezer kötetből áll. Bár korábban ötletként az is felmerült, hogy a könyvtár Pannonhalmára kerülhetne, végül az Evangélikus Országos Gyűjtemény gondjaira bízta, ahol azóta már meg is kezdődött a könyvek feldolgozása és az új könyvtár terének megtervezése, kialakítása. „A könyvek, amik között felnőttünk, jó helyre kerültek! Feldolgozzák, egyben tartják, vigyáznak rá, kutatható és helyben olvasható” – nyilatkozta akkor Esterházy Marcell a *Hajónapló*nak adott interjúban.

A gyűjtemény végleges helye a Magyarországi Evangélikus Egyház székházában lesz, az Üllői út 24. szám alatt, ahol várhatóan 2022 második felében nyitja meg kapuit az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár, amely nemcsak az Esterházy-kutatók és -rajongók számára lesz izgalmas, hanem Budapest egyik fontos kulturális tere is lesz. Hogy pontosan hogyan kell elképzelni ezt a könyvtárat, miként zajlik a feldolgozás, milyen köny-

veket találunk a gyűjteményben, és mik a tervek vele, abba H. Hubert Gabriella, az Evangélikus Országos Gyűjtemény igazgatója, Zászkaliczky Zsuzsanna közművelődési igazgatóhelyettes, valamint Balogh Kriszta, az Evangélikus Országos Könyvtár vezetője avatott be minket.

Az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár feldolgozása 2020 júniusában kezdődött meg. Az azóta eltelt háromnegyed évben megközelítőleg 9000 kötetet katalogizáltak, ez körülbelül a teljes gyűjtemény háromnegyedét teszi ki. Mindeközben elkezdődött a könyvtár leendő terének az előkészítése is. Ez elsősorban az építészeti előkészületeket jelenti, már készen vannak a könyvtár látványtervei, de zajlik a bútortervezés és a bútorgyártás is.

Hogy miként fog működni a könyvtár, az még kialakulóban van, de az biztos, hogy az elsődleges cél az olvasók kiszolgálása lesz. A gyűjtemény az Üllői út és a Szentkirályi utca sarkán található épületbe fog kerülni, ahol az egyház adminisztratív központján kívül a levéltár legfontosabb anyagai, a régi, ritka könyvek gyűjteménye, valamint a Pod-

maniczky-Degenfeld-különgyűjtemény is található. Zászkaliczky Zsuzsanna mesélt nekünk arról a különös egybeesésről, hogy a reformáció emlékévében elhelyeztek egy emlékművet az épületnél, egészen pontosan a Kálvin téri, idézetekkel ellátott térkövek egyikének replikáját vásárolta meg az evangélikus egyház, mégpedig azt, amelyiken Luther mellett egy Esterházy-idézet is szerepel. „Amikor ezt elhelyezték, még fogalmunk sem volt arról, hogy néhány éven belül Esterházy Péter könyvtára is idekerül az épületbe” – mondta, hozzátéve, hogy a járólap közelében lesz a leendő könyvtár bejárata. Azt is hangsúlyozta, számukra kiemelten fontos ennek a gyűjteménynek a befogadása, még ha az evangélikus egyháztól kicsit távolabb áll is, egyrészt mert az értékőrzésre tettek esküt, másrészt pedig mert minden ilyen lehetőség segít abban, hogy ablakot nyissanak az egyházon kívülre is. Az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár pedig erre kiválóan alkalmas.

Rengeteg tervük van, elsősorban az olvasókat szeretnék kiszolgálni, ideértve természetesen az Esterházy-kutatókat is, de szeretnének majd könyvtári sétákat hirdetni, rendhagyó irodalomórákat tartani, valamint magyar és német szakosok számára egyetemi órák helyszínéül is szolgálhat majd a könyvtár. Emellett szerepel a célok között, hogy bekapcsolódnak nagyobb rendezvények- ➤

KRONOLÓGIA

2019. október 29.

Az Esterházy család a Magyarországi Evangélikus Egyháznak ajándékozza az EPG Könyvtár

2020. február 8.

Az EPG Könyvtár becsomagolása és átszállítása az Északi Evangélikus Egyházkerület székházába

2020. április 14.

Esterházy Péter 70. születésnapján az MEE hivatalosan bejelenti az ajándékozást

2020. június 15.

Megkezdődik az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár anyagának feldolgozása

2020. június 16.

Megjelenik az olvasókhöz szóló felhívás

2020. augusztus 1.

Az EPG Könyvtár több mint 1700 kötete megtekinthető már az adatbázisban

2021. március 15.

Az EPG Könyvtár mintegy 8000 kötete bekerült már a könyvtári adatbázisba

be is, például Az Olvasás Éjszakájába, és szeretnének évről évre programokat szervezni Esterházy Péter születésnapjára is. Az pedig már biztos, hogy a Gyűjteményi esték-sorozatuknak is része lesz az EPG Könyvtár.

És hogy mik voltak a fő szempontok a könyvtár kialakításánál? Például hogy ne legyen sötét a berendezés, hogy zárható üvegesek legyenek a szekrények – ez állományvédelmi szempontból is fontos –, és hogy a termet különböző módokon is be lehessen rendezni. A tervek szerint lesz számítógépes állomás, kutatószoba, vetítő és hangosítás is. A cél az, hogy a tér rendezvények szervezésére is alkalmas legyen (a könyvtárat Balás Gyula és Balás Gergő tervezték). Az áthidaló elemeken egy-egy Esterházy-idézet fog szerepelni, az új könyvtárhoz Mezei Ildikó grafikus készített portrét Esterházy Péterről. Arról is szó esett, hogy a család Esterházy Péter néhány személyes tárgyát is odaadja majd a könyvtárnak, így ki lesz állítva néhány jegyzete, tolla, a szemüvege vagy az egyetemi indexe is.

„Azt nem mondom, hogy szeretek olvasni. Mert az túl kevés volna. Az olvasás az életem. Valahogy úgy alakult, hogy könyvek közt telik az életem. Nem sajnálom, hogy így van, de nagyon így van.” (Esterházy Péter: Confessio Debrecina, in: *A szabadság nehéz mámor.*) Amikor elképzeltük Esterházy Péter könyvtárát, a szemünk előtt lebeghet a sajtóból ismert kép a dolgozószobájáról és az íróasztaláról, amelyet mindenhol

jegyzetek, könyvek, folyóiratok borítottak. Esterházy Marcell a *Magyar Narancs*-nak adott interjúban beszélt arról, hogy az édesapja nem rendezte, nem szortírozta a hagyatékát: „Mindent összegyűjtött, semmit sem dobott ki, de nem is rendezett el semmit különösebben.” Esterházy Péter egyik írásában pedig a következőket olvashatjuk: „Az ember vagy olvassa, vagy keresi a könyvet. Mindig van egy könyv, amelyet keresünk, értsd: nem találunk.”

A fentiek miatt felmerülhet, hogy vajon mennyire volt rendezett a könyvtára, és hogyan befolyásolhatja ez a könyveinek későbbi rendszerezését. Mint azt Hubert Gabriellától megtudtuk, az Esterházy család ábécérendben tartotta otthon a könyveit, külön a magyar és a világirodalmat, bár az igaz, hogy mindenütt, a földön és egyéb helyeken is voltak könyvek, amikor bedobozolták őket. Mindenesetre ők megtartották azt a rendet, ahogy a kötetek a polcokon voltak, és külön logisztikai feladat lesz kitalálni, hogy az új térben hogyan helyezték el őket úgy, hogy ez megmaradjon.

A legizgalmasabb kérdés persze az, hogy milyen könyvek, milyen kincsek vannak az Esterházy Péter és Gitta Könyvtárban, hiszen minden bizonnyal ott kell legyenek azok a kötetek, amelyek az író inspirálták, amikből dolgozott, amik hatottak a munkáira, és persze mindazok, amelyekből idézett. Ha majd kész lesz a könyvtár, az irodalomtörténészekre, Esterházy-kutatókra vár, hogy feltérképezzék, milyen kapcsolatok vannak a

KÖNYVAJÁNLÓ

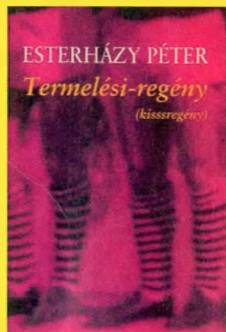
TOTTH BENEDEK: EP-PEL MONDATOT KEZDENI

az nehéz dió vagy kemény tojás, mély víz, olyan, mint Esterházyt olvasni. Viszont ha már EP-szövegek, akkor nem is feltétlenül a miten van a hangsúly, hanem a mikoron s legfőképpen a hányszoron (hogy a hogyanra ne fecsérjünk most szót), elvégre egy matematikusból lett író írásairól írunk. A kérdésről, hogy mivel kezdjük, igazából az jut eszembe – önkényesen ideráncigálva az emléket –, amikor egy fülldt balatoni nyaralóban hevertem az

ágyon, ha jól idézem fel, ebéd után, tele hassal, egy könyvespolc alatt, és naivan arra vetemedtem, hogy ha már itt vannak ezek a könyvek (valaki vette a fáradtságot, és felcigölte őket az emeletre), akkor bele kéne lapozni valamelyikbe, és mivel akkoriban még minden könyvespolcon volt EP-kötet – még a nyaralókban is, többnyire nem csak egy –, hát úgy esett, hogy életemben először a *Termelési-regény* (kissregény)-be olvastam bele – aminek már a címében annyi játék van, hogy csoda, hogy nem szakadt le alatta a polc. Szóval, azon a fülldt nyári délutánon néztem elő-

ször EP-regényt – néztem, meresztettem a szemem, de látni nyilván nem láttam. Nem mernék megesküdni, de hőzsiher, hogy egy kukkot sem értettem belőle. Ez nem volt fura, a fura az volt,

hogy muszáj volt elolvasni. Mondjuk – visszakanyarodva a mikorhoz –, nem biztos, hogy 13 évesen, mert EP-hez azért kell egy kis rutin, olvasói mindenekelőtt. De ha egyszer valakit elkap a gépszíj, akkor nem ereszt. Ez olyan régen volt, hogy akkor a *Harmonia caelestis* még nem volt megírva. Ha meg lett volna, akkor lehet, hogy inkább annak kellett volna a kezembe kerülnie. Bár a végeredmény tekintetében igazából ez is mindegy. Ha tudnék latinul, amit nem tudok, most lefordítanám, hogy: „EP-pel pápai vizeken kalózkodni muszáj, vivere non est necesse.”

könyvtár és az életmű között. Néhány érdekesség persze már a katalogizálás során is kiderült. Mint azt Balogh Krisztától megtudtuk, a gyűjteményben a magyar irodalom dominál, de sok a világirodalmi kötet is, főként a német nyelvű könyv, valamint Esterházy Gitta művészettörténeti könyvei is jelentős számúak, hiszen az ő könyvtárrésze is odakerült.

A könyvek feldolgozását hárman végzik, a polcrendben felsorakozó dobozokat egymás után felnyitják, majd átnézik a köteteket és rögzítik a könyvadatokat, egyébként észrevételeket. Sikerült beszéljünk az egyik feldolgozó könyvtárossal, Németh Katalinnal is, aki izgalmas részleteket árult el a könyvtár tartalmáról:

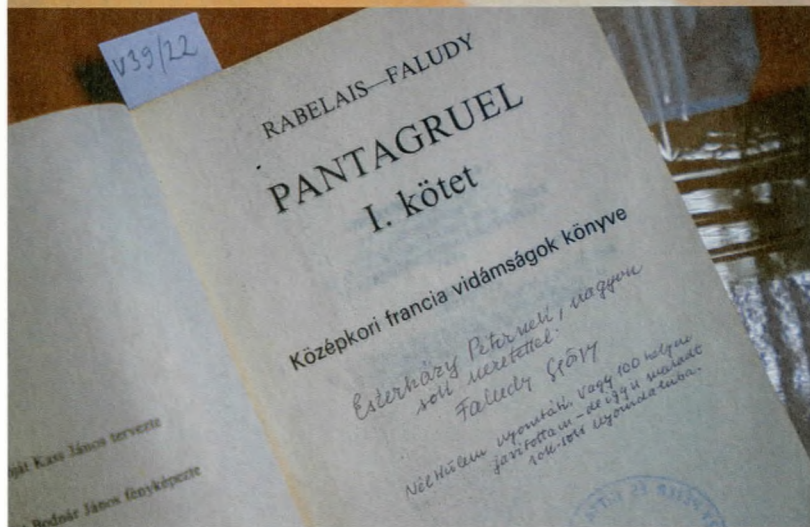
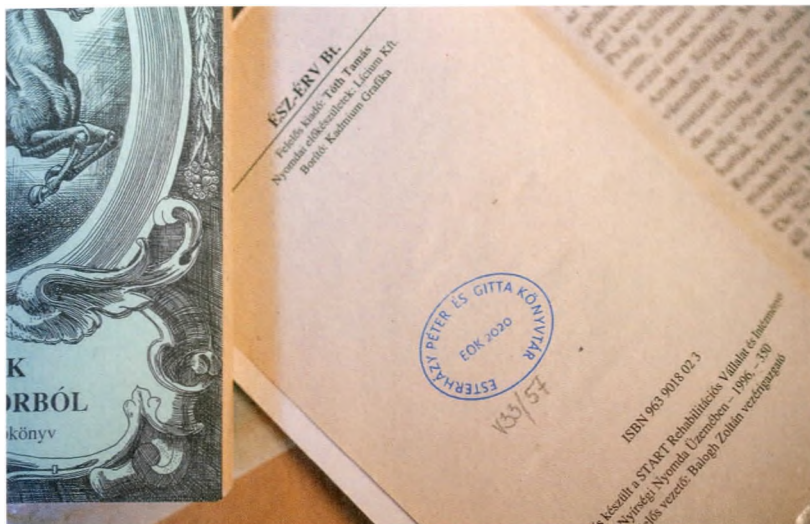
- A kortárs magyar irodalom van legnagyobb számban jelen a könyvtárban, ezek főként ajándékozás révén kerülhettek Esterházy Péter tulajdonába, az ajánlások alapján ez jól követhető.

- Rengeteg verseskötet van a gyűjteményben, főként magyar költészetből van sok, kortárs és régi költőktől egyaránt vannak kötetek. Megtaláljuk többek közt Ágh István, Arany János, Faludy György, Byron, Rilke, Can Togay, Apollinaire vagy Rimbaud egyes köteteit is.

- A kortárs német szerzőktől rengeteg könyv van, ezekben kevesebb a dedikáció, így valószínűleg inkább vásárlás útján kerülhettek a család tulajdonába. Olyan szerzők könyveit találjuk meg például, mint Peter Handke, Ilma Rakusa vagy Ingo Schulze.

- Akadnak régebbi könyvek is, amelyek valószínűleg örökség útján kerülhettek a könyvtárba, ezek főként Esterházy Gitta családjától származnak. De találkoztak olyan kötetekkel is, amelyek az Esterházy család örökségéhez tartoznak. Itt elsősorban herceg Esterházy Pált, a *Harmonia Caelestis* szerzőjét kell megemlíteni, aki kifinomult ízlésű gyűjtő volt. Találtak olyan kötetet is, amelyet a nagyapának, Esterházy Móricnak dedikáltak, valamint Esterházy Mátyásnak is több könyve ott van a gyűjteményben, ezek főként tiszteletpéldányok, amelyeket olyan szerzők küldtek, akiknek műveit, cikkeit ő fordította. Akadt több olyan, ex librisszel ellátott könyv is, ami egy bizonyos Gróf Csáky Irma könyvtárából származik. Valószínűleg családi kapcsolat volt a két grófi család között.

- Van öt doboznyi teológiai kötet is, valamint filozófiai témájú könyvből is sok található. Például Ludwig Wittgenstein és Jacques Derrida könyvei megvoltak Esterházyék könyvtárában.

- Négydoboznyi irodalmi folyóirat is az EPG Könyvtárhoz került. Ezek közt akadnak német és osztrák folyóiratok is (*Manuskripte*, *Literaturen*). Emellett megtaláljuk még a *Kalligram*, az *Ex Symposion* és a *Vigilia* jó pár példányát, valamint néhány *Pannonhalmi Szemlét*, *Szépirodalmi Figyelőt* és *Praet* is.

- Esterházy Péter gyűjtötte azokat a könyveket, amelyek az őseiről szóltak. Különösen Esterházy „Fényes” Miklósról volt sok könyve. Emellett Haydnról is vagy >

FEHÉR BOLDIZSÁR

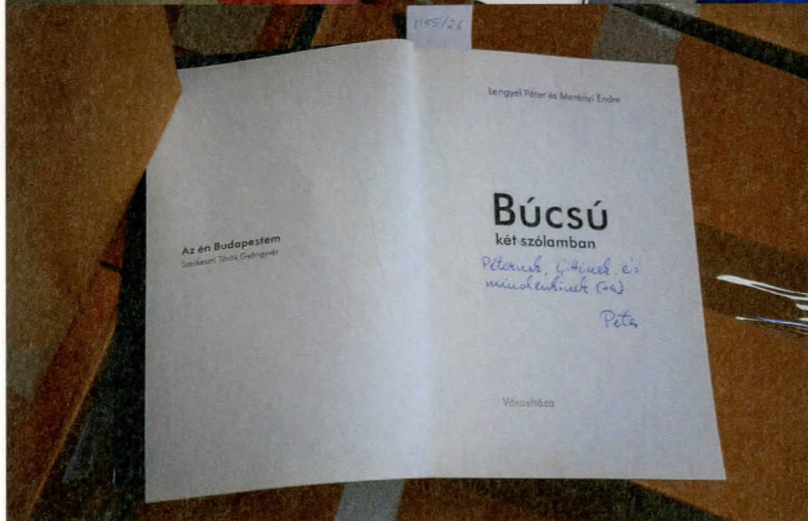
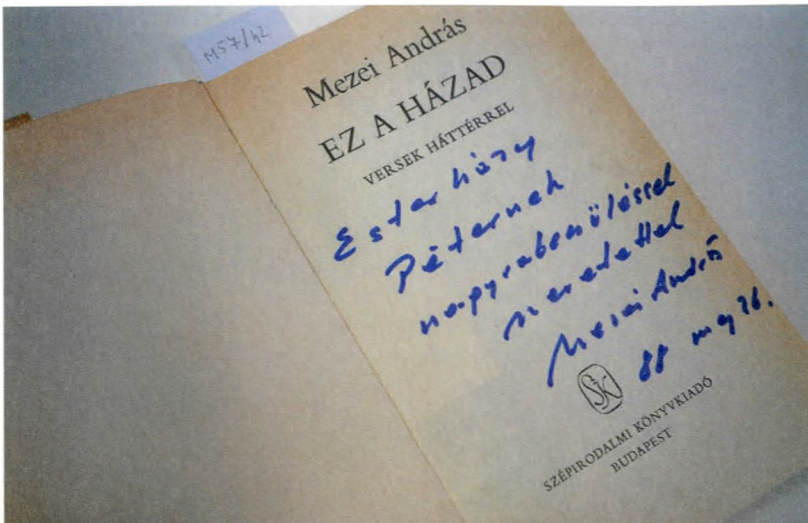
Amikor először találkoztam Esterházy Péterrel, tizenéves voltam, ő pedig a szüleimmel beszélgetett a nappalinkban. Megkértek, hogy hozzak neki egy pohár vizet, én pedig jó ötletnek tartottam azzal letenni elé a poharat, hogy: „Uram, az italja Ön számára!” Neki azonban nem ugrott be, hogy ez egy idézet tőle, szóval végső soron csak sikerült hülyét csinálnom magamból, amiért nem tudok helyesen beszélni.

bokat is. Esterházy Péternek nem volt ex librise, voltak viszont olyan könyvek, amelyekbe beleírta a nevét. A feldolgozás során jó pár könyvből cetlik potyogtak ki, akadt köztük olyan is, amelyen kis rajzocskák vannak. Valószínűleg az életmű szempontjából ezeknek nincs sok jelentősége, az viszont kiderült, hogy Esterházy bármit szívesen használt könyvjelzőnek, ami a keze ügyébe került, legyen az buszjegy, meghívó, beszállókártya vagy orvosi beutaló.

A katalogizálás során az egyik legérdekesebb és egyben legmegrázóbb felismerés az volt, hogy Esterházy Péter gyűjtötte a Karen Blixenről szóló könyveket. A *Hasnyálmirigynapló*ból tudható, hogy a *kardozós változat* és a *Márk-változat* után készült egy Blixen-változatra is, ezt azonban már nem tudta megírni.

A feldolgozás közben rengeteg olyan könyvet találtak, amelyben volt dedikáció. Sokan küldhették el Esterházy-nak a frissen megjelent könyveiket. Többek közt Borbély Szilárdtól, Grecsó Krisztiántól, Friderikusz Sándortól, Szilágyi Ákostól, Nyerges Andrásztól, Szabó Magdától, Csoóri Sándortól és Bella Istvántól olvashatók ajánlások a kötetek lapjain. Sok kedves, személyes utalással teli szöveg is van ezek között (a katalógusban már most is meg lehet találni ezeket: liberty.lutheran.hu):

- Faludy György egy Rabelais-fordításához írta a következőket (a *Pantagruel. Középkori francia vidámságok könyve* című kötetbe): „Esterházy Péternek nagyon sok szeretettel, Faludy György. Nélkülem nyomtatták, vagy száz helyen javítottam, de így is maradt sok-sok nyomdahiba.”
- Pilinszky 1988-ban meglepő közvetlenséggel írt a fiatal Esterházy Péternek: „Péternek, barátsággal, Jancsi.”
- Jorge Semprún 2006-ban a Könyv-

tíz-tizenkét monográfiája volt. És több olyan ausztriai útikönyvet is találtak, amelyekben szó esett a kismartoni Esterházy-kastélyról.

• A dobozokban ráakadtak egy olyan bibliára is, amelynek a címdala hiányzott, a kötése szétesett. Valószínűleg sokat forgathatták.

Az Esterházy-könyvtár kötetei általánosságban nagyon jó állapotban vannak, beleértve a régebbi dara-

HARAG ANITA

Esterházy más nyelven beszél. Ez azonnal egyértelmű volt, amikor először olvastam Esterházyt, már a cím is, *A szív segédigéi*. Aztán a fekete keretes oldalak. Gyászolnak az oldalak, ezt gondoltam. Pedig sok benne a játékosság, a játék pedig az életről (is) szól, anyákról, családról, túl enyhe kifejezésekről, szeretetről. Esterházyt olvasni olyan érzés, mint ismerkedni egy

másik nyelvvel, egy új nyelvvel, aminek a létezéséről sem tudtam, mégis azonnal ráismerek. Ismerős-ismeretlen nyelv. Esterházy-nyelv. És mint minden nyelv, tágítja a világot, a világot, ráébredt, hogy mondhatom máshogy is, ami van, szabad, mindent szabad, minden ér. Hiányozna, ha ez a nyelv nem lenne, nem tudnám, mi hányzik, de biztosan érezném.

fesztivál díszvendége volt. Egy 1965-ös, második kiadású, magyar nyelvű *A nagy utazást* dedikáltatott vele Esterházy Péter. Ez volt a dedikáció szövege: „Für Péter Esterházy, diesses alte Buch, über eine jugendliche Erfahrung”, vagyis egy fiatalkori élményről szóló, régi könyvként ajánlotta a regényét.

• Szőnyi Tamás pedig ezt írta az egyik kötetbe: „Esterházy Péternek ügynökügyi barátsága előtt (is) megemelt kálppal.”

A gyűjtemény egyik érdekessége egy Prágáról szóló karikatúrakötet (*Prag volder Gespenster*, azaz *A szellemekkel teli Prága*). Ennek az utolsó oldalán van egy karikatúra Esterházy Péterről, ahogy Hrabal fejét tartja a kezében. A szöveg hozzá a következő: „Mit dem Haupt von Hrabal, fliegender (Ungarischer) Adelige. Sehr gefährlich! (Hrabal feje egy bolygó magyar nemes kezében. Nagyon veszélyes!)” A karikatúra főként annak fényében vicces, hogy Esterházy Péternek volt alkalma találkozni Hraballal, de az ismerkedés meglehetősen furcsán sült el. Egy Köves Gábornak adott interjúban így írta le a találkozást: „Sörözünk. Óvatosan közelítettünk egymáshoz. Nem volt szimmetrikus a helyzet, mert ő bírta az én bizalmamat mindentől, mert én tudtam, hogy ő kicsoda, de ő nem tudta, hogy én ki vagyok. Voltak pontok, amikor egy kicsit beljebb kerültem a körön. Voltak pontok és voltak sörök. [...] A mértéktelenség bűnébe estünk. Ő kicsit jobban berúgott, mint én, de rendőrileg nem lett volna jelentősége a különbségnek. Az megint egy szép jelenet volt, amikor hazavittem az öreget. Egy szállodában laktunk, fölvittem a szobájáig, kinyitottam neki az ajtót, és belöktem rajta. Menjél, aludjál! Az szép volt: két részeg kelet-európai a párizsi luxusban.”

Az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár egyik fontos funkciója lesz az Esterházy-olvasókkal való kapcsolattartás. Az Evangélikus Országos Könyvtár mindenképpen szeretné bevonni az olvasókat a gyűjtemény életébe, erre pedig a virtuális tér kiválóan alkalmas. Hubert Gabriella ötlete nyomán már tavaly felhívást tettek közzé a rajongók felé: Esterházy-dedikációkat gyűjtenek, természetesen csak virtuálisan, ám ezek mind olvashatók a honlapjukon (eok.lutheran.hu/node/1425). Akinek van, a dedikáció történetét is elküldheti, illetve fotókat is. Várják az olvasók kedvenc Esterházy-idézeteit is, ezekből készült már egy

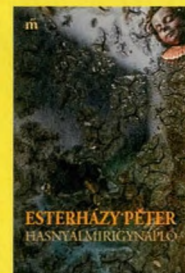
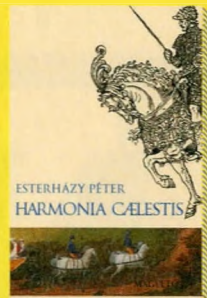
MÉCS ANNA

Szeretném, ha ezt a könyvet kizárólag az olvasná, aki már a *Harmoniát* olvasta. Persze az olvasó azt csinálja, amit akar, könyörögni meg nem fogok. <Persze, mi ez, ha nem könyörgés? Az íróra rátör a valóság, lépten-nyomon jön az ő (önsajnál)at meg a k (könny), és akkor a kérése ne lenne könyörgés, hogy előbb szeressék meg az apját.> En meg szeretném, ha a *Javitottat* olvasná előbb az, akinek az esterházy Esterházy befogadhatatlan. És a másik naplót, a *Hasnyálmirigynaplót*. [...] nem vagyok (igazi) naplóíró. A naplóíró az időt ellenőrizné, a napot szeretné rögzíteni mindenestül. Engem mintha csak a baj tenne azzá. Ez történt a *Javitott* kiadás esetében is.” A bajban lévő EP szól így, akinek a lába alól kicsúszott a talaj, aki vesztettül szenved, és mi is vele, érte. És minden akarata ellenére realista íróvá kell válnia (nem válik, szerencsére). Ő tud nekem bevezető lenni saját magába. Megszerettem, és utána elbírom, hogy játszik játszott.

BENCSIK ORSOLYA

Az irodalomban/hagyományban való derűs otthonosságot Esterházytól lehet a legjobban ellesni/ellopni. A bevezetés/beavatás híres darabja egy nem-EP-szöveg kisajátítása és kanonikus szavainak, mondatainak stb. elfedése. A szöveg tájjá és képpé válik. Az Ottlik-gobelin a hívó posztmodern író ironikus képzőművészeti alkotása. Akárcsak a festő Hantai Simon a szent szövegek és filozófiai írások lemásolásával, úgy EP is szerzetesi munkát végez.

Ottlik alázatos/lázadó tanítványává válik. Gobelinjének mintája tehát egy magyar íróóriás kanonikus regénye (*Iskola a határon*), ami közben megidézi azokat a falikárpitokat, melyekben a 19. századi polgári családok hölgyei lelték elfoglaltságukat. Vagy amiket az én egykori nagyanyám hímzett, majd rakott a tisztaszoba falára. Akkor még, gyerekként, nem tudtam, Esterházyé szebb, mint egy *antique* rózsaszín vagy palotapincsi.

összeállítás a honlapra. A megnyitói így vehetünk részt az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár életében, utána pedig remélhetőleg személyesen is. „Mitől nyílik meg egy könyvtár? Hát nem a megnyitótól. Hanem a könyvektől és a könyvtárosoktól – meg az olvasóktól. A szép irodalomtól és a szép olvasóktól. A szép magyar olvasóktól.” ☒